

*Єремєєв Олександр Сергійович, кандидат політичних наук,
ст. викладач кафедри політології,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»*

Громадянське суспільство в концепції корпоративного лібералізму Уїльяма Лайона Макензі Кінга

Важливість розбудови в Україні партнерських відносин між державою, бізнесом та громадянським суспільством, поширення громадянської освіти задля налагодження конструктивної громадянської активності та еволюціонування громадської думки актуалізують звернення до теоретичної та практичної спадщини канадського державного діяча та політичного мислителя Уїльяма Лайона Макензі Кінга (1874–1950 рр.) Він започаткував перші соціальні реформи в Канаді ще на початку XX ст. на посадах заступника міністра (1900–1908 рр.) та міністра праці (1909–1911 рр.), які заклали основи ліберальної моделі держави всезагального добробуту в цій країні. У 1919–1948 рр. У. Кінг обіймав посаду лідера Ліберальної партії Канади, з яких понад 21 рік був прем'єр-міністром країни: 1921–1926; 1926–1930 та 1935–1948 рр. (а до 1946 р. – і міністром закордонних справ у складі всіх своїх кабінетів). Підсумком його визначної політичної кар'єри стало перетворення Канади з політично залежної нестабільної країни, розшарованої за соціально-економічною та етнополітичною ознаками, на одну з провідних середніх держав світу по Другій світовій війні, що зробила пріоритетом своєї зовнішньополітичної діяльності миротворчість, посередництво у конфліктах та участь у подоланні глобальних гуманітарних проблем.

У. Кінг залишив і теоретичну спадщину – працю «Індустрія та людяність» (1918 р.), яка була створена під впливом тогочасного загострення соціально-економічних суперечностей та Першої світової війни. У цій праці було викладено концепцію *корпоративного лібералізму*, в якій дотримання базових засад ліберальної доктрини поєднувалося із комунітарною та соціально-реформаторською компонентами.

Комунітарний характер концепції У. Кінга впливає з бачення ним людства як єдиного соціального організму, якому за природою притаманні кооперація різнофункціональних частин і членів між собою з метою реалізації загальносуспільного блага, подолання перешкод до матеріального та духовного удосконалення [2, р. 86; 4, р. 161]. Фундаментальні інтереси суспільних верств з різними статками та соціальним становищем є спільними, а конфлікти другорядних інтересів – такими, що можна подолати за встановлення комунікації та кооперації, подолання проблем страху та взаємної недовіри. Такий підхід, заснований на усвідомленні різними групами загального блага як спільної мети, і творить соціальну гармонію [2, р. 173].

Відповідно до цього, У. Кінг, негативно ставився до принципу мінімального втручання держави в соціально-економічну сферу (*laissez-faire*). На його думку, це породжує деструктивні тенденції (внутрішньосуспільні та міжнародні конфлікти), викликає до дії закон конкуруючих стандартів, відповідно до якого, за неконтрольованої, недобросовісної конкуренції стандарти вищого рівня замінюються стандартами нижчого [2, р. 65-66].

За У. Кінгом, технологічний прогрес носив незворотний характер, водночас, поза власним духовним виміром, він ніс загрозу соціальних потрясінь та міжнародних конфліктів, що призводять до масштабних жертв та руйнацій через удосконалення знарядь знищення. Духовний вимір прогресу носить гуманітарний характер, полягає у визнанні особистості як мети, якій слугує технологічний прогрес та політичне правління, а також у розширенні сфери індивідуальної та суспільної свободи, заміні страху на довіру в усіх сферах людських взаємин, на протидію прагненням до безвідповідального самозбагачення та домінування [2, р. 58, 84, 114–116].

У. Кінг визначав *громаду* як сферу взаємин, де реалізується загальний інтерес людей [2, р. 30]. Прикладом громади можна вважати локальну спільноту, націю та людство в цілому. Державу (публічну владу) мислитель розглядав як похідну складову громади, носія суверенної влади, що закріплює загальносуспільні уявлення про справедливість у формі закону [2, р. 230]. Держава має бути підконтрольною і підзвітною решті громади, що постає внаслідок довготривалої еволюції, спрямованої на розширення політичної свободи та представництва. Отже, соціальні процеси, що відбуваються у громаді є первинними та визначальними по відношенню до процесів на державному рівні [2, р. 239].

У. Кінг не виокремлює *громадянське суспільство* як окрему сферу суспільних відносин, однак з його концепції випливає, що в такій якості виступає недержавна організована складова громади (профспілки, підприємницькі асоціації, споживчі спілки, самопомогові організації тощо). Державна політика, завданням якої є гармонізація відносин між соціальними групами з різними інтересами, має бути чутливою до процесів у цій сфері, а також намагатися упереджувати загострення кризових явищ, конфліктів, що можуть у ній виникати. Окрім держави, таке завдання покладається і на кваліфіковану громадську думку. Роль держави в соціально-економічному житті має посилюватися з метою упередження внутрішньосуспільних конфліктів, недобросовісної економічної конкуренції тощо, водночас, такий вплив має носити не авторитарний, а регуляторний, посередницький та партнерський характер по відношенню до всіх соціальних верств та зацікавлених сторін.

Виходячи з того, що громадянське суспільство чинить визначальний вплив на політику держави, У. Кінг усвідомлював необхідність підготовленості громадської думки до демократичного правління, а отже, і громадянської освіти. «Де нема... громадської думки, там... існує погане врядування, яке раніше чи пізніше перетвориться на автократичне» – зазначав прем'єр-міністр Канади у своїй промові

1927 р. [3, р. 9] На його думку, демократичне правління ставить значно вищі вимоги до кваліфікованості у застосуванні влади, ніж авторитарне. Громадська думка є впливовим та тонким механізмом влади, що інформує уряд, капітал та менеджмент про наявні у суспільстві проблеми, чинить на них тиск, завдяки чому сприяє встановленню справедливості в суспільстві. «Обізнана кваліфікована громадська думка може сприяти перемозі розуму в... конфліктах не менш, ніж накладені відповідно до законів санкції» – відзначав мислитель [2, р. 220]. Оскільки громадська думка є інструментом влади, отже, і вона потребує зростання якості. За У. Кінгом, завдання освіти, яку може впроваджувати як держава, так і недержавні суб'єкти, полягає не лише у формуванні професійної кваліфікації, а й якостей та навичок, необхідних для формування просвіченої громадської думки та громадянської кооперації: терпимості, відчуття спільності фундаментальних інтересів співгромадян, взаємної довіри, здатності до самообмеження тощо [2, р. 356, 430]. Такі освітні ініціативи з боку самоорганізованих членів суспільства він називав *розумною громадською дією*. Не виокремлюючи громадянської освіти як окремого явища, канадський мислитель фактично передбачав необхідність її впровадження з боку держави та через добровільну громадянську ініціативу.

У. Кінг вважав належним станом суспільних відносин партнерство та вільну рівноправну кооперацію громадянського суспільства, представників бізнесу і менеджменту, місцевого самоврядування, органів державної влади на різних рівнях життя громади – локальному, національному та міжнародному. На місцевому рівні прикладом такої кооперації є *організація соціального союзу* – модель експериментальної громади, що має на меті об'єднання людей задля загального добробуту локальної місцевості. Така модель передбачає ідею сусідства – наявність персонального контакту, обізнаності мешканців щодо умов життя громади, відчуття моральних зобов'язань індивіда щодо неї. Соціальний союз може набути ролі муніципальної соціальної лабораторії, в умовах якої місцеві мешканці здатні виробити демократичним шляхом у співпраці з місцевою владою метод власної організації, на основі якого вони, через самостійні плани та зусилля, здатні побудувати таку громаду, якої вони потребують [2, р. 357]. Такій організації можуть делегуватися і окремі функції публічної влади, передовсім, місцевого самоврядування. Таким чином, вона може синтезувати ознаки публічної влади і громадянського суспільства. На думку У. Кінга, окремий соціальний союз не матиме суттєвого впливу на розвиток суспільства в цілому, але через горизонтальне єднання зусиль з іншими подібними спільнотами він здатен сприяти формуванню оновленого суспільства силами активних та ініціативних людей, які відчують громаду як частину власного життя та відповідальності.

На національному рівні увага У. Кінга як теоретика фокусувалася передовсім на проблемі гармонізації відносин в сфері індустрії, між представниками капіталу, менеджменту, праці та громади. За посередництва держави та громадянського суспільства ці сторони через публічний характер розслідування трудових конфліктів,

переговори з рівноправним представництвом сторін та принципом відкритих дверей мають дійти публічної згоди щодо засад взаємодії, уникаючи прагнення до домінування однієї із сторін. Держава має сприяти цьому діалогу, а також встановити на законодавчому рівні національний мінімум добробуту, що включає стандарти охорони здоров'я, довілля, умов праці та її оплати [2].

На думку У. Кінга, внаслідок промислової революції, технологічного прогресу, появи мобільного транснаціонального капіталу, формування взаємозв'язків між різними частинами світу національна держава втрачає контроль за розвитком економіки, міграцією робочої сили, фінансів, технологій тощо, а отже, і можливості розв'язувати масштабні проблеми власними ізольованими зусиллями. Також, в таких умовах кризові явища в одній країні та регіоні можуть перейти на глобальний рівень. Тому виникає потреба міжнародного регулювання стандартів життя та праці, впровадження глобальних механізмів запобігання поширенню воєнних конфліктів, контролю за міграцією тощо. Встановленню довіри між різними націями, виконанню міжнародних зобов'язань, подоланню проблеми дегуманізації у міжнародних відносинах (прагнення окремих держав до домінування чи завоювання нових ринків ціною нехтування життям і здоров'ям громадян інших країн та власних громадян) мають сприяти такі міжнародні організації, як Ліга Націй, Міжнародний суд справедливості тощо [2, р. 107]. Однак і недержавні організації, за У. Кінгом, також не мають стояти осторонь зусиль з подолання міжнародних проблем, особливо гуманітарних, які мислитель вважав пріоритетними на всіх рівнях людських взаємин. Вони мають чинити міжнародний тиск на національні уряди з метою встановлення соціальних стандартів на міжнародному рівні, заборони практик, що загрожують життю та здоров'ю людини (шкідливого виробництва тощо) [2, р.324–326]. Таким чином, у праці «Індустрія та людяність» можна побачити зародки теорії глобального громадянського суспільства як мережі вільних об'єднань і асоціацій, їх кооперації, що не обмежуються державними кордонами. Як впливає з праці, ефективність впливу таких об'єднань залежить від партнерської співпраці з міжнародними організаціями та представниками національних парламентських та урядових інституцій, що загалом відповідає концепції корпоративного лібералізму автора.

Таким чином, із вказаного вище впливають наступні висновки:

- Корпоративний лібералізм У. Кінга впливає з органічного бачення ним суспільства, тому, поруч із дотриманням базових ліберальних засад, автор «Індустрії та людяності» наголошує на їх поєднанні з комунітарними принципами: важливості вільної належності індивіда до громади, усвідомлення обов'язку перед нею, сприяння реалізації загальносуспільного блага, яке органічно пов'язане з індивідуальним. Саме тому представники різних суспільних верств та груп вважаються у його концепції об'єднаними загальним інтересом, є відповідальними за встановлення взаємної довіри та якнайширшої кооперації. Така довіра встановлюється шляхом не авторитарного втручання держави, економічного та політичного домінування одних верств над

іншими, а поширення просвіченості, публічності вироблення правил взаємодії, угод, заснованих на взаємних поступках. Цьому мають сприяти регуляторне втручання уряду, експерти, представники бізнесу і менеджменту, а також громадська думка.

- Хоча У. Кінг не виокремлює громадянське суспільство як особливу сферу соціальних відносин, з його концепції випливає, що під таким він розуміє неформальні організації та інституції в межах громади як сфери загального інтересу її членів. Належна роль громадянського суспільства виявляється не в антагонізмі, а у партнерстві з державою, органами місцевого самоврядування, бізнесом та менеджментом, що може забезпечити гармонійний та еволюційний розвиток суспільства як органічного цілого.

- Хоча у праці «Індустрія та людяність» не надається визначення громадянської освіти як особливої системи навчання громадян принципам та навичкам залучення у суспільно-політичний процес, водночас, автор ставить подібну проблему перед державою, експертами, бізнесом та громадянським суспільством. Це випливає з тверджень автора про важливість сприяння появі кваліфікованої громадської думки та навичок громадянської взаємодії як одного із завдань освіти.

- У. Кінг, спостерігаючи ще на початку XX ст. процеси глобалізації, розглядав перспективу формування глобального громадянського суспільства, яке у співпраці з міжнародними організаціями та представниками окремих держав мало чинити вплив на міжнародній арені з метою підвищення стандартів життя людства в цілому. Важливе значення має його твердження про необхідність впровадження гуманітарних пріоритетів у міжнародних відносинах, що є актуальним і сьогодні в умовах наростання конфліктності та турбулентності в світі. Ці ідеї здобули розвиток у ініціативі канадського лідера щодо встановлення міжнародного контролю за використанням ядерної енергії (1945 р.), а також і в його наступників, зокрема, у концепції «нового зовнішньополітичного мислення» Л. Ексуорзі, міністра закордонних справ Канади у 1996–2000 рр. [1, с. 33–47]

Список використаних джерел:

1. Израэлян Е. В., Евтихиевич Н. С. Гуманитарные аспекты внешней политики Канады – М.: ИСКРАН, 2013. — 214 с.
2. King W. L. M. Industry and Humanity: A Study In The Principles Underlying Industrial Reconstruction – Toronto, Boston and New York, 1918. – 567 p.
3. Theriault S. M. The Power of the People: Congressional Competition, Public Attention, and Voter Retribution – The Ohio State University Press, 2005. – 165 p.
4. Whitaker R. The Liberal Corporatist Ideas of Mackenzie King // Labour/Le Travailleur. – Vol.2 (1977). – P. 137–169